

Людмила Вовчук

канд. іст. наук, старш. викл.

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили
54000, Україна, Миколаїв, вулиця 68 Десантників, 10

E-mail: luda_vovchuk@ukr.net

КОНСУЛИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У МИКОЛАЄВІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті розглянуто становлення консульських установ європейських держав у Миколаєві та роль іноземних консульських представників у житті міста упродовж другої половини ХІХ — початку ХХ століття. Піклуючись про інтереси власної держави та громадян, вони водночас сприяли розвитку торгівлі, комерційної діяльності, піднесенню банків і лікарень міста, значний внесок зробили у піднесення освіти, газетної справи, науки, мистецтва, спорту, духовного життя громадян та власне у розбудову південноукраїнських міст.

Ключові слова: консул, віце-консул, консульський агент, Миколаїв.

Ludmyla Vovchuk

PhD in History, Senior Lecturer

Black Sea National University after Peter Mohyla
10, 68 Desantnykiv Street, Mykolayiv, 54000, Ukraine

E-mail: luda_vovchuk@ukr.net

CONSULS OF EUROPEAN STATES IN MYKOLAYIV (THE SECOND HALF OF THE 19TH — THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURIES)

An integral part of modern Ukrainian historical science is to study consular missions on the territory of modern Ukraine, which, unfortunately, for many years has not caused interest of scholars. This article examines the formation of European states' consular offices in Mykolayiv and the role of foreign consular representatives in the city during the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. Taking care of the interests of their own state and citizens, they simultaneously contributed to the development of trade, commercial activity, the rise of banks and hospitals in the city, made a

significant contribution to the progression of education, newspapers, science, art, sports, spiritual life of citizens and, in fact, to the development of southern Ukrainian cities.

Keywords: *consul, vice-consul, consular agent, Nikolaev, Mykolayiv.*

Сучасний стан розвитку української історичної науки обумовлює необхідність комплексного дослідження ролі консулів іноземних країн у житті українських міст. До того ж зазначена тематика належить числу маловивчених. На сьогоднішній день є декілька праць, які висвітлюють окремі її аспекти. Серед них варто виділити студії краєзнавчого характеру Г. Чередниченко, яка безпосередньо звернулася до ролі іноземних консульств у Миколаєві та їхнього значення для розвитку міста¹, та працю Г.Д. Ковальова², присвячену німецькому консулу в Миколаєві Ф.І. Фрішену і його внеску в розбудову культурної сфери міста.

На особливу увагу заслуговує монографія австрійського професора Р. Агстнера³, яка на сьогодні є єдиним ґрунтовним дослідженням, що розкриває розвиток консульської мережі Габсбурзької монархії на теренах сучасних українських міст з 1785 по 1919 роки. У книзі йдеться про численні австрійські консульства та їхні завдання, зокрема захист експорту українського зерна до Західної Європи, розвиток австрійського судноплавства Чорним морем та сприяння австрійському експорту тощо. Викладена автором історія розбудови двосторонніх австрійсько-українських відносин розкриває також значення інституту Почесного консула у структурі австрійської дипломатії минулого та сьогодення.

Початок XVIII ст. відкрив нову епоху міжнародних відносин у Європі, оскільки активізація дипломатії західноєвропейських країн сприяла закінченню війни за іспанську спадщину. Результати Північної війни внесли серйозні зміни у співвідношення сил у Європі. У цей час надзвичайно зросло міжнародне значення Росії, яка перетворилася на балтійську, а трохи згодом — і чорноморську морську державу, отримавши порти на узбережжі, та мала міцний військовий флот у Балтійському та Чорному морях.

Все це сприяло створенню умов для активізації торговельних відносин Росії із Західною Європою, енергійний розвиток яких припадає на XIX — початок XX ст. Саме із середини XIX ст. Російською імперією укладається низка оновлених міжнародних договорів про торгівлю і мореплавство із Нідерландами (1846), Грецією (1850), Бельгією (1858), Великою Британією (1859), Австрією (1860), Швейцарією (1872), Данією (1895), а також двосторонні консульські конвенції Росії з Німеччиною (1874), Францією (1874), Італією (1875) та Іспанією (1876) тощо.

Значний вплив на кількісні показники зовнішньої торгівлі Росії мали істотні зрушення в економічному розвитку країни. У післяреформений

період Російська імперія почала швидкий поступ у багатьох галузях економіки: сільське господарство, промисловість, залізничний транспорт тощо.

Економічне піднесення у пореформений період привернуло до Російської імперії, а особливо — на Південь України, значну кількість підприємців, комерсантів, інженерів, технічних спеціалістів (а часом авантюристів, які бажали швидко розбагатіти) з багатьох країн світу. Тому, з метою захисту інтересів і прав іноземних громадян, які проживали в Миколаєві, членів екіпажів морських суден, що приходили у порти, здійснення контролю за виконанням договорів і конвенцій уряд сприяв відкриттю у місті консульств іноземних країн.

Оскільки м. Миколаїв увійшло до Одеського консульського округу, тут характерним було представництво іноземних віце-консулів і рідше — консульських агентів, нижчого, 4-го консульського рангу: («Консульський статут» ототожнював їх з позаштатними віце-консулами).

За період з 60-х років XIX ст. до початку Першої світової війни у Миколаєві діяли консульські представники Великої Британії, Франції, Іспанії, Австро-Угорщини, Італії, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Греції, Румунії, Сербії.

У числі перших 1866 р. з'явилося австрійське консульство, яке очолив австрійський громадянин Луїджи Кулісіч (1820–1891). З 1859 до 1866 року Л. Кулісіч був почесним консульським агентом у Феодосії, де досить добре зарекомендував себе як дипломатичний співробітник, але за станом здоров'я склав свої повноваження⁴. 21 березня (3 квітня) 1866 р. він був призначений на посаду австрійського консула і пробув на цій посаді до 1891 р.

Упродовж наступних років інтереси Австрії у Миколаєві представляли німецький віце-консул Франц Іванович Фришен (7.04.1891–25.05.1901) і консульський агент із званням віце-консул Густав Фердинанд Віндшейд (25.5.1901 — лютий 1914), консульський агент Пауль Гойє (3.07.1914–6.08.1914)⁵. У подальшому були відкриті італійське та бельгійське консульські агентства, які до 1919 р. представляли нижче наведені консульські представники (див. Таблиця 1).

Таблиця 1.

Консульські представники Італії та Бельгії у Миколаєві

Країна	Посада	П.І.Б. консула
Італія	консульський агент	Л. Віталі (згадується у 1869 р.)
	консульський агент	Чиконьяка (згадується у 1874 р.)

Країна	Посада	П.І.Б. консула
	консульський агент	Август Ринальдович Донаті (червень 1885–1915)
		Р.І. Де-Кірико (1919)
Бельгія	консул	Тіт Ноццоліні (1869–21.09.1872)
	віце-консул	Іван Давидович Ерліх (5.08.1881–1904)
	віце-консул (позаштатний)	Адольф Олександрович Вадон (14.02.1911–1915)
	віце-консул	І. Торн-Лісон (1919)

Серед італійських консульських агентів, які діяли у Миколаєві, на особливу увагу заслуговує А.Г. Донаті (народився близько 1854 р.), з іменем якого пов'язана яскрава сторінка історії Старого Миколаєва — робота першого міського громадського транспорту: кінно-залізної дороги, яка була влаштована й експлуатувалася на концесійних засадах Бельгійським анонімним товариством (м. Льєж) з 1897 по 1914 роки. Напередодні викупу підприємства «конки» у власність міста з метою перебудови її своїми коштами під електричний трамвай А. Р. Донаті був довіреним Бельгійського анонімного товариства трамваїв і використання електрики у Миколаєві, членом облікового комітету Миколаївського відділення Санкт-Петербурзького страхового товариства.

Донаті вів активну благодійну діяльність на користь італійської громади міста Миколаєва. Так, він зініціював збір пожертв до місцевого італійського консульства на користь постраждалих від великого землетрусу на Сицилії у 1908 р. працівниками Миколаївського відділення Санкт-Петербурзького міжнародного банку й іншими представниками місцевої влади⁶. Загальна сума пожертв становила 1621 руб. 16 коп. і 500 франків⁷.

Своєю чергою серед бельгійських дипломатичних представників привертає увагу купець І гільдії, потомствений почесний громадянин, російськороданий І.Д. Ерліх. Він обирався гласним Миколаївської міської думи, а за «старанне й акуратне виконання покладених на нього обов'язків на посаді члена Миколаївської міської податної присутності з липня 1887 року був нагороджений срібною медаллю для носіння її на шії на Станіславській стрічці».

Великий хлібний експортер І. Ерліх ще у 1885 році був одним з ініціаторів «мільйонного проекту» будівництва цілої мережі кінно-залізничних шляхів у порту між хлібними магазинами та «залізною пристанню» — естакадою у річці біля її фарватеру, що передбачала розвантаження зерна безпосередньо з вагонеток у трюми пароплавів, що

стояли з обох сторін естакади. І хоча докладно розглянутий та узгоджений проект 2 роки без руху пролежав у міністерстві, ця ідея дала поштовх подальшим діям уряду, «який вже сам мав намір здійснити облаштування Миколаївського порту».

Син Івана Давидовича Ерліха — Олександр часто «приймав завідування Бельгійським віце-консульством із приводу від'їзду батька за кордон»⁸.

Починаючи з 1866 р., віце-консульство у Миколаєві відкриває й уряд Великої Британії, яке до 1876 р. очолював Г.А. Стівенс, зарекомендувавши себе професійним дипломатом, виконуючи покладені на нього урядом країни функції⁹. У подальшому уряд Великої Британії у Миколаєві представляли нижче наведені у таблиці 2 віце-консули.

Таблиця 2.

Консульські представники Великобританії у Миколаєві

Посада	П.І.Б.	Роки перебування на посаді
консул	Георг Стівенс	(1866, 1870 — серпень 1876)
віце-консул	Чарльз Лоутон	(серпень 1876)
віце-консул	Вільям Вагстаф	(1876–1884)
віце-консул	Артур Вудгауз	(20.09.1890–03.1905)
т.в.о. про-консула	Сигізмунд Горжер	(24.07.1902–1903)
віце-консул	Артур Вудгауз	(1904–1905)
віце-консул	Вівіан Генріх Коргон-Бозанкет	(30.09.1905–18.12.1906)
віце-консул	Пікрон Багге	(18.12.1906–1917)
віце-консул	І. Торн-Лісон	(1919)

Серед зазначених у таблиці консульських представників на особливу увагу заслуговує постать британського підданого Г. Вагстафа, який у віці 39 років обійняв посаду британського консула у Миколаєві.

Сьогодні відомо, що він був вихідцем із родини Вільяма Вагстафа та Елізабет, дочки Джона Ваугхана. Навчався у Медичній школі у Гринвічі. А 9 листопада 1852 р. вступив до військово-морських сил Великої Британії, у складі яких, на кораблі «Лондон», брав участь у Кримській війні, а саме у першій облозі Севастополя (17 жовтня 1854 р.), за що нагороджений медаллю. З лютого 1855 р. по серпень 1856 р. був призначений на посаду клерка при офісі адміністрації у Константинополі. З 1861 р. — клерк при місцевому британському консульстві, а з вересня 1862 р. — представник Великобританії у Ростові-на-Дону¹⁰. У подальшому Г. Вагстаф очолив британське консульство у Бердянську¹¹.

Перебуваючи у Миколаєві, Вагстаф детально займався дослідженням діяльності євреїв у Російській імперії, працював над посиленням інтересу звичайного читача до різних проблем науки та закликав до дискусій серед науковців¹².

У 1884 р. Г. Вагстаф залишає Миколаїв і переїздить до Таганрога, де він як британський консул був відповідальний за Катеринославську губернію та порти Чорного й Азовського морів.

Що ж стосується його особистого життя, то у 1874 р. він одружився з Марією Луїзою, дочкою Георга Неїна з Фріборга. Щасливий шлюб пари тривав лише 9 років. У 1883 р. Марія Луїза померла. Через деякий час Георг вдруге одружився. Його обраницею стала Сара Амелія, у минулому дружина Вільяма Бренана з Одеси, яка подарувала йому трьох чудових донечок. 12 травня 1918 р. Г. Вагстаф помер¹³.

З 1875 р. своє консульство у Миколаєві відкриває Німеччина, яке очолив Геллер (обіймав посаду до кінця своїх днів 1882 р.). Його наступником став Франц Максиміліан Август Фішер, який 23 грудня 1882 р. був призначений віце-консулом. Після нього віце-консулом Миколаєва став добре відомий в історії міста Франц Іванович Фрішен, голова правління Південноросійського товариства плавучих елеваторів, член арбітражної комісії Біржового комітету¹⁴.

У червні 1874 р. разом з дружиною Анною він прибув до Миколаєва як тимчасовий купець терміном на один рік. Свою діяльність він розпочав з торгівлі металевими виробами, які були привезені з Німеччини на замовлення. Вже у листопаді 1874 р. Фрішен відкрив експедиційну комісійно-агентурну контору, сприяв встановленню пільгових тарифів на перевезення вантажів до Миколаєва та через миколаївську митницю за кордон.

У 1875 р. Ф. Фрішен стає купцем 2-ї гільдії, а у 1880-му році — 1-ї гільдії¹⁵. Того ж 1875 р. домігся прямого тарифу через Миколаїв між закордонними портами та станціями Єлисаветград, Кременчук, Полтава та Харків — за участі Амстердамського пароплавного товариства й Товариства «Томас Вільсон Лонс і К^о» («Thomas Wilson Lons & Co») у Гуллі. Також він сприяв прямим поставкам через Кенігсберг за участі Східно-Пруської та Південно-Західної залізниць і станцій інших залізничних мереж.

Узимку 1878–1879 рр. у Миколаївському комерційному порту замерзли іноземні пароплави. Фрішен вивів їх з порту за допомогою розпилювання криги й одразу звернувся з пропозицією до військового губернатора М.А. Аркаса надати дозвіл на організацію товариства з придбання криголаму для м. Миколаєва. Проте, на жаль, прохання було відхилене у зв'язку з російсько-турецькою війною 1877–1878 рр.

Розмаху його діяльності не було меж. У 1879 р. він організував у Петербурзі товариство з основним капіталом у 800 тис. руб. для будівництва у Миколаєві елеватора з механічним обладнанням — для вивезення зерна за кордон. Однак це товариство розпалося, оскільки Рада не дала дозволу на організацію підприємства. Проте Фрішен не заспокоївся. Незабаром він налагодив вивіз зерна за кордон через Миколаївський порт, чим поклав початок виробництву експортного товарного зерна у краї, що у результаті змусило уряд ввести до обігу не залучені до обробки землі Херсонської губернії (роздача ділянок землі нижчим чинам та їх родинам).

Отримавши дозвіл у господарського департаменту Міністерства внутрішніх справ на використання берега Південного Бугу в Миколаєві завдовжки близько 50-ти сажнів для безперешкодного причалювання барж, у 1881 р. він стає власником хлібо-експортної контори, почавши будівництво елеваторів і складських приміщень для збереження зерна, а також облаштування причалу комерційного морського порту¹⁶.

Підписавши угоду з Російським товариством пароплавства й торгівлі про будівництво двох резервуарів з трубопроводом до річки для безпосереднього перекачування гасу із пароплавів у резервуари, Фрішен у 1888 р. побудував наливні цистерни для гасу.

А 1891 р. підприємець встановив у порту парові крани й облаштував плавучий кран. Цими засобами здійснювалося завантаження та розвантаження державних вантажів, які доправлялися до Владивостока для будівництва Сибірської залізниці.

Купивши 1895 р. у власника Димова за 40 тисяч рублів ділянку землі на так званій Поповій Балці, що розташовувалася за Каботажною гаванню у Миколаєві, та землю в міському районі «Ліски», Фрішен активно займався вирощуванням на цих землях бавовни.

«Николаевская газета» від 4 листопада 1909 р. у статті «Хлопководство в Николаеве» писала: «У Миколаєві експериментальні посіви зроблені Торговим домом Ф. Фрішена. Три ділянки засіяні трьома сортами бавовни... Культура бавовни більш прибуткова, ніж культура хлібу... Бавовна відрізняється особливою шовковистістю». А 14 грудня 1929 р. газета «Красный Николаев» писала: «Фрішен щорічно засівав не менш ніж 50 дес. бавовни. Його досвід підхопили однодумці...»¹⁷.

У 1897 р. фірма Фрішена була перейменована у «Торговий дім Ф. Фрішена», головним завданням якого стає «комісійний продаж металів і виробів з них, цукру й інших товарів».

З 1902 р. «Торговий дім Фрішена» здійснював щорічний вивіз марганцевих і залізних руд через Миколаївський порт. Купець виступав експедитором і посередником між власниками місцевих рудників та

іноземними покупцями. І якщо Ф. Фрішен починав з того, що привозив у Росію та продавав вироби з металу, то тепер він займався збутом за кордон виробів з російського металу: болванок, рейок, балок, чавуну тощо. Якщо у 1902 р. вивіз руди становив 1 млн. пудів, то у 1907 р. він перевищував 40 млн. пудів, а за два місяці 1908 р. — 1,6 млн. пудів руди і 3 млн. пудів виробів з неї. Щоб здійснювати такий великий обсяг торгівлі, Ф. Фрішен придбав механічні перевантажувачі великої потужності, які у декілька разів прискорювали завантаження судів і зменшували поточні портові витрати. Завдяки цьому підприємець задіяв до вирішення згаданого питання кілька російських та іноземних фірм.

З того часу Ф. Фрішен став монополістом з експорту за кордон, переважно до Німеччини, залізної, марганцевої й інших гірничозаводських руд, а також лісу¹⁸.

У 1913 р., напередодні Першої світової війни, Франц Фрішен відкриває у Миколаєві контору Санкт-Петербурзького Міжнародного товариства завантажувальних засобів і складських приміщень і стає її директором-розпорядником. Здавалося б, що все йшло просто чудово, проте на вершині слави він раптом припиняє підприємницьку діяльність, згортає добре налагоджений бізнес і спокійно від'їжджає до Німеччини. Після чого все частіше і частіше у періодичній пресі дореволюційного Миколаєва зустрічаються звинувачення його у шпигунстві¹⁹.

У наступне десятиліття тут одна за іншою відкриваються консульські установи Норвегії і Швеції (Ч. Лоутон з 1874 р.), Франції (Л. Віталі з 1876 р.), Греції (Г.П. Зігомала з 1877 р.), Нідерландів (Ф.І. Фрішен з 1877 р.) та Данії (Сербос з 1882 р.).

Таблиця 3

Консульські представники Норвегії, Швеції, Франції, Греції, Нідерландів і Данії у Миколаєві

Країна	Посада	ПІБ та роки перебування на посаді
Норвегія	віце-консул	Чиконьяка (згадується у 1874 р.)
	віце-консул	Чарльз Хантлі Лаутон (згадується у 1876 р.)
	віце-консул	Віктор Іванович Боссаліні (27.10.1897–1902)
	віце-консул (позаштатний)	Франц Максиміліан Август Фішер (28.11.1906–1914)
	віце-консул	Іван Пантелеймонович Зігомала (1919)
Швеція	віце-консул	Тіт Ноцзоліні (травень 1869)

Країна	Посада	ПІБ та роки перебування на посаді
Швеція	віце-консул	Чиконьяка (згадується у 1874 р.)
	віце-консул	Чарльз Хантлі Лаутон (1874–1897)
	віце-консул	Віктор Іванович Боссаліні (27.10.1897–1915)
	віце-консул (позаштатний)	Джемс Реджинальд Мартен (1915/12.01.1916–1924)
Франція	консульський агент	Л. Віталі (згадується у 1876 р.)
	консульський агент	Юлій Казимір Аллар (призначений 30.04.1892)
	віце-консул	Олександр Іос. Вадон (згадується у 1902 р.)
	консульський агент	Адольф Олександрович Вадон (19.02.1905–1915)
Греція	віце-консул (з 25.06.1891 р. — консул)	Георгій Пантелеймонович Зігомала (14.05.1876–27.03.1902†)
	т.в.о. віце-консула	Артур А. Вудгауз (27.03.1902–5.09.1902)
	т.в.о. віце-консула	Іван Пантелеймонович Зігомала (5.09.1902–30.11.1902)
	віце-консул (позаштатний)	Іван Пантелеймонович Зігомала (30.11.1902–1919)
Нідерланди	віце-консул	Каспар Георг Блей (призначений 30.05.1875)
	віце-консул	Франц Іванович Фрішен (згадується у 1900–1913 рр.)
	віце-консул	І. Торн-Лісон (1919)
Данія	віце-консул	Сербос (згадується у 1882 р.)
	віце-консул	Павло Іосифович Штейер /Стер/ (8.02.1890–1915?)

Вельми яскравою постаттю є Віктор Іванович Боссаліні (1860–1916 рр.), який представляв Швецію, Норвегію та Португалію. Виходець з Італії, він був співвласником Товариства механічних виробів і установок у Миколаєві; членом Піклувальної ради комерційного училища. Соратник Г.А. Властелиці по Миколаївському Біржовому комітету. Як товариш (заступник) голови Біржового комітету та голова Арбітражної комісії, був притягнутий разом з Головою до суду й особливою присутністю судової палати від 14 квітня 1915 року був засуджений до ув'язнення терміном на 8 місяців²⁰.

На межі XIX і XX століть було розпочато діяльність сербського консульського агентства (Г.А. Властелиця з 1894 р.), іспанського (Ф.А. Фішер) і португальського (В.І. Боссаліні) віце-консульств²¹.

Із усіх консулів, віце-консулів і консульських агентів, що працювали у Миколаєві, цікавою за своєю значимістю та популярністю є особистість Георгія Антоновича Властелиці. Його батько — Антон Іванович Властелиця, що був австрійським підданим, у 1883 році зарахований до миколаївських купців. Син, успадкувавши 125 тис. рублів торговельного капіталу й одержавши блискучу освіту (природничі факультети Новоросійського та Київського університетів, а також повний курс медичного факультету Московського університету), незабаром здобуває помітне становище у місті.

Купець 2 гільдії, комерц-радник Г.А. Властелиця був гласним Миколаївської міської думи, головою Миколаївського міського кредитного товариства, членом Обліково-позичкового комітету з торговельно-промислових кредитів, членом Миколаївської першої міської розкладкової по промислового податкові присутності, товаришем голови Миколаївського біржового комітету, членом Арбітражної комісії, членом Облікового комітету Миколаївського відділення Російського для зовнішньої торгівлі банку. Він став власником фірми «Товариство Властелиця і Вулих», яка була представником «Миколаївського головного агентства Російського страхового товариства».

Завдяки медичній освіті обирався членом піклувальної ради Миколаївської міської лікарні. Був товаришем голови Миколаївського відділу Російського товариства охорони народного здоров'я, у засіданнях якого він неодноразово піднімав питання про гостру необхідність будівництва у Миколаєві водопроводу та каналізації. Про багатогранність особистості Властелиці говорить і той факт, що він був також редактором-видавцем газети «Новоросія»²². 6 квітня 1894 року вийшов указ про призначення Георгія Властелиці сербським позаштатним віце-консулом у місті Миколаєві²³. Феєрична кар'єра Г. Властелиці зупинилася у 1915 р., коли його разом з В. Боссаліні було засуджено до тривалого терміну.

Відомою особою у культурних і дипломатичних колах був Георгій Пантелійович Зігомала, який 25 років відслужив на посту грецького консула у Миколаєві. Уродженець міста Одеси, восьмирічним хлопчиком Георгій був відправлений до Афін, де закінчив гімназію та вступив до університету. Незабаром за бажанням батьків він переїхав до Женеви, де присвятив себе вивченню комерційних наук і, через два роки, уже у Марселі сам вів комерційні справи.

У 1864 р. батько Георгія відкрив експортну хлібну контору. Через два роки Георгій приїхав до Миколаєва і зайнявся батьківською справою.

З 1877 р. Георгій Зігомала перебував на посаді грецького консула, додаючи всі зусилля до процвітання свого рідного флоту. За 36 років служби у Миколаєві Георгій Зігомала залишив про себе добру пам'ять.

Змів Георгія Пантелійовича на посту віце-консула Греції у Миколаєві його брат Іван Пантелійович Зігомала, який пропрацював на цій посаді аж до 1919 року²⁴.

З початком Першої світової війни ситуація на міжнародній арені докорінно змінилася. Оскільки Німеччина та її союзниці Австро-Угорщина та Туреччина виступили проти Росії, то дипломатичні відносини між ними були розірвані, відповідно діяльність консульств цих країн в імперії, включаючи і чорноморсько-азовські портові міста, була припинена. Архіви та приватна кореспонденція цих консульств були конфісковані, а консульські представники та їхні родини виїхали з країни²⁵. Тому, до підписання Брестського мирного договору на півдні імперії залишалися лише консульські установи країн Антанти, або ж нейтральних країн.

Наприкінці 1917 р. ситуація на міжнародній арені змінилася. Укладання 22 грудня того ж року Брестського миру між УНР і Німеччиною та її союзниками спричинило розірвання дипломатичних відносин Росії та України з країнами Антанти. Тому, навесні 1918 р. з приходом австро-німецьких окупаційних військ, у чорноморсько-азовських портових містах (за винятком Кавказького узбережжя по лінії Сухум–Поті–Батум, які були під контролем грузинської та турецької влади) консульства країн Антанти змушені були припинити свою діяльність і залишити країну. Про це пізніше у своєму листі від 21 листопада 1918 р. повідомив отаман м. Миколаєва: «за вимогами австро-угорської влади з Миколаєва виїхали консули: англійський — Генріх Джемсович Браун, португальський — Петро Спиридонович Кологерас і французький та бельгійський — Адольф Александрович Вадон, доручивши захист прав їх підданих іншим консулам»²⁶.

Подальший розвиток подій, а саме іноземна інтервенція країн Антанти по лінії окупації, сприяв тому, що протягом 1919 р. до міст південного регіону повернулися дипломатичні представники країн цього блоку. Так, у Миколаєві британським консулом був І. Торн-Лісон, який одночасно керував консульствами Франції, Північноамериканських штатів, Бельгії, Швеції та Нідерландів; іспанським і турецьким — С.Я. Тепер; італійським — Р.І. Де-Кірико; грецьким, норвезьким і датським — І.П. Зігомала; бразильським — М.М. Ландау²⁷.

На початку 1920 р. у Миколаєві остаточно була встановлена радянська влада, що фактично припинило діяльність віце-консульств у місті, розірвавши тим самим усталені міжнародні зв'язки із західним світом.

¹ *Чердниченко Г.* Європа, которую мы растеряли. Николаевские новости. 2004. 17–23 мая. С. 3; *Чердниченко Г.* Иностраннные консульства в Николаеве как культурно-историческое явление XIX–XX столетий. Краєзнавчий альманах. Миколаїв, 2004. № 1. С. 61–67; *Чердниченко Г.* Консульський квартал. Николаевские новости. 2004. 24–28 мая. С. 3.

² *Ковалёв Г.Д.* Фришен Франц Иванович. VII Миколаївська обласна краєзнавча конференція «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». Миколаїв: «Можливості Кіммерії», 2008. С. 332–334.

³ *Агстнер Р.* Про цісарів, консулів і купців — Австрія і Україна 1785 — 2010. Wien-Berlin: Lit Verlag GmbH&Co. KG, 2011. 409 с.

⁴ *Агстнер Р.* Вказ. праця. С. 252–253.

⁵ *Вовчук Л.А.* Австрійські консули у Миколаєві (1860–1919 рр.). Аркасівські читання: матеріали II Міжнародної наукової конференції (27–28 квітня 2012 р.). Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2012. С. 119–121.

⁶ *Чердниченко Г.* Консульський квартал... С. 3.

⁷ *Вовчук Л.А.* Діяльність консулів іноземних держав у чорноморсько-азовських портах Російської імперії (кінець XVIII — початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Миколаїв, 2012. С. 170–171.

⁸ *Вовчук Л.А.* Діяльність консулів іноземних держав у чорноморсько-азовських портах... С. 169.

⁹ Там само. С. 112–114.

¹⁰ *Konstantinova V.* European Vector of the Northern Azov in the Imperial Period: British Consular Reports about Italian Shipping. Бердянськ: ФО-П Ткачук О.В., 2016. С. 14–17.

¹¹ *Lyman I., Konstantinova V.* William George Wagstaff — British Consul, Responsible for Ekaterinoslav Province and Ports of the Sea of Azov / Igor Lyman, Victoria Konstantinova. Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки. 2016. Вип. 12. С. 58–59.

¹² *Ibid.* С. 60.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ковалёв Г.Д.* Указ. соч. С. 333.

¹⁵ Южанин (Николаев). 1899. 3 ноября.

¹⁶ *Ковалёв Г.Д.* Указ. соч. С. 332.

¹⁷ Там же.

¹⁸ Там же. С. 332–333.

¹⁹ Там же. С. 334.

²⁰ *Чистов В.П. Боссалини В.И.* Николаевцы. Энциклопедический словарь. Николаев: «Возможности Киммерии», 1999. С. 70.

²¹ *Вовчук Л.А.* Консульські установи Миколаєва (1860–1919 рр.). «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри». Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 65-й річниці визволення Одеси від окупантів (Одеса, 10–11 квітня 2009 р.). Одеса, «ВМВ», 2009. С. 38–43.

²² *Пономарева Е.В., Властелица Г.А.* Николаевцы. Энциклопедический словарь. Николаев: «Возможности Киммерии», 1999. С. 87.

²³ Держархів Миколаївської обл., ф. 230, оп. 1, спр. 13266., арк. 4–5.

²⁴ *Вовчук Л.А.* Консульські установи Миколаєва (1860–1919 рр.)...

²⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 344, оп. 1, спр. 2, арк. 47–47 зв.

²⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3696, оп. 1, спр.59, арк. 5.

²⁷ *Вовчук Л.А.* Консули іноземних держав у громадсько-культурному житті Миколаєва (друга половина XIX — 1919 р.). Аркасівські читання: матеріали I Міжнародної наукової конференції (14–15 квітня 2011 р.). Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2011. С. 170.

REFERENCES

1. Agstner, R. (2011). *Pro tsisariv, konsuliv i kuptsiv — Avstriia i Ukraina 1785–2010*. Wien–Berlin: Lit Verlag GmbH&Co. KG. [in Ukrainian].
2. Cherednichenko, H. (2004). Evropa, katoruiu my rasterialy. *Nikolaevskie novosti*, 3 [in Russian].
3. Cherednichenko, H. (2004). Konsulskii kvartal. *Nikolaevskie novosti*, 3 [in Russian].
4. Cherednichenko, H. (2004). Inostrannye konsulstva v Nikolaeve kak kulturo-istoricheskoe iavlenie XIX–XX stoletii. *Kraieznavchyi almanakh*, 1, 61–67 [in Russian].
5. Chistov, V.P. (1999). Bossalini V.Y. In *Nikolaevtsy. Entsiklopedicheskii slovar. Nikolaev: Vozmozhnosti Kimmerii* [in Russian].
6. Kovaliov, H.D. (2008). Frishen Frants Ivanovich. In *VII Mykolaivska oblasna kraieznavcha konferentsiia Istorii. Etnohrafiia. Kultura. Novi doslidzhennia* (pp. 332–334). Mykolaiv: Mozhlyvosti Kimmerii [in Russian].
7. Lyman, I. & Konstantinova, V. (2016). William George Wagstaff - British Consul, Responsible For Ekaterinoslav Province And Ports Of The Sea Of Azov. *Istoriiia i kultura Prydniprovia: Nevidomi ta malovidomi storinky*, 12, 57–62. [in English].
8. Lyman, I. & Konstantinova, V. (2016). *European Vector of the Northern Azov in the Imperial Period: British Consular Reports about Italian Shipping*. Berdiansk: FO-P Tkachuk O.V. [in English].
9. Ponomareva, E.V. (1999). Vlastelitsa H.A. In *Nikolaevtsy. Entsiklopedicheskii slovar. Nikolaev: Vozmozhnosti Kymmeryy* [in Russian].
10. Vovchuk, L.A. (2012). Avstriiski konsuly u Mykolaievi (1860–1919). In *Arkasivski chytannia*. (pp. 119–121). Mykolaiv [in Ukrainian].
11. Vovchuk, L.A. (2014). Diialnist konsuliv inozemnykh derzhav u chornomorsko-azovs'kykh portovykh mistakh Rosijskoi imperii (kinets XVIII — pochatok XIX st.). *Ph.D. thesis*. Mykolaiv [in Ukrainian].
12. Vovchuk, L. (2011). Konsuly inozemnykh derzhav u hromadsko-kulturnomu zhytti Mykolaieva (druga polovyna XIX — 1919). In *Arkasivski chytannia* (pp. 168–171). Mykolaiv [in Ukrainian].
13. Vovchuk, L.A. (2009). Konsulski ustanovy Mykolaieva (1860–1919). In *Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiiniyi vymiry* (pp. 38–43). Odesa: VMV [in Ukrainian].